

PETNEHÁZI GÁBOR

**HUMANISTA IRODALOM ÉS POLITIKAI PUBLICISZTIKA HATÁRÁN.
KOVACSÓCZY FARKAS (1540-1594) POLITIKAI BESZÉDEI ÉS ERDÉLY
KORMÁNYZÁSÁRÓL ÍROTT DIALÓGUSA**

PHD-ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

TÉMAVEZET : DR. SZÖRÉNYI LÁSZLÓ

**Szegedi Tudományegyetem
Bölcsészettudományi Kar
Irodalomtudományi Doktori Iskola
2012**

I.

Kovacsóczy Farkas 1578 és 1594 között kancellárként a Báthory-korszakbeli Erdély politikai életének egyik kulcsfigurája volt, aki humanista beszédei, valamint legismertebb, a szakirodalom által az egyik legelső magyarországi politikaelméleti műként értékelt, Erdély kormányzásáról írott dialógusa révén, ha európai összehasonlításban nem is túl nagy terjedelmű, magyar viszonylatokban azonban mégis igen értékes és számos szempontból elemzésre érdemes életművet hagyott hátra.

A disszertációban Kovacsóczy Dialógusát valamint három, padovai diákévei alatt megjelent beszédét elemzem részletesen, illetve ezt megelőzően néhány életrajzi probléma tisztására teszek kísérletet. A kötet címadás is humanista irodalom és politikai publicisztika, azaz azt a kötet értelmezési keretet próbálja érzékeltetni, amelybe Kovacsóczy beszédei és dialógusa természetes módon illeszkednek: az elemzés során az egyik oldalon a hagyományos humanista retorika, valamint, a dialógus esetében, a fikciós irodalom eszköztára hívható segítségül, illetve a másik oldalról mindazon politikai nyelv, beszédmód, avagy diskurzustípus megjelenését érdemes számbavenni, amelyek a korszakban európai trendként illetve helyi, kelet-európai sajátosságként, netán magyar és/vagy erdélyi specifikumként az adott művet, vagy az ihletadó politikai környezetet és gyakorlatot jellemezhették.

Publicisztika alatt egy olyan átfogó kategóriát értek, amelybe minden olyan, a korban ugyan *litterae*-nek minősül, ám a mai értelemben vett irodalmiságon kívül, vagy annak peremén elhelyezkedő alkotás beleértendő, amely többnyire aktuális (jelen esetben politikai) mondanivalóval, és céllal került megjelenésre. Ez a fajta kora-újkori irodalom, avagy publicisztikai tevékenység ugyanakkor olyan szorosan kötődik a humanizmushoz, hogy a leválasztása a tulajdonképpeni hagyományos humanista

irodalomról lehetetlen, két okból is. Egyrészt a humanisták által használt latin irodalmi nyelv és az ehhez kapcsolódó irodalmi formák jelentik ennek a korai publicisztikának a természetes hordozó eszközeit (amelyek ily módon nem csupán prózai, hanem verses alkotások is lehetnek, elég ha a korban igen elterjedt politikai gúnyversekre gondolunk); másrészt a humanista nyilvánosság, a *res publica litteraria* az a természetes közeg és közönség amelynek írónak, és amely egyben a terjesztésüket is végzi.

A magyarországi humanizmus korának politikai irodalmából szinte teljesen hiányoznak azok a nagy elméleti alapvetések, amelyek Itáliában vagy Nyugat-Európában szép számmal rendelkeztek. Ez alól a megállapítás alól Kovacsóczy művei sem képeznek kivételt; a szövegek gyakorlati jellegük, értelmezésük elsődleges keretét aktuális politikai céljaiknak a meghatározása képezi. Ez nem jelenti azt ugyanakkor, hogy a szövegek ne kapcsolódnának fontos pontokon az antik, a humanista, valamint a koramodern politikai irodalomhoz. Az interpretáció másodlagos keretét ezeknek a kapcsolódásoknak az egyrészt filológiai, másrészt történeti összehasonlító eszközökkel történő feltárása jelenti. Végül a szövegértelmezés harmadik réteget annak a szövegekben kitapintható, sajátos korai nacionalizmusnak, avagy nemzeti függetlenségi gondolatnak a körvonalazása jelenti, amelyre már a Kovacsóczyval foglalkozó eddigi szakirodalom is felfigyelt és amely sajátos kontrasztba állítható a mai magyar nemzeti identitásban is döntő szerepet játszó, szintén korabeli protestáns nemzeti történelemszemlélettel.

II.

A Kovacsóczy életm vét, a történeti forrásokat valamint a szakirodalmat ismertet bevezet fejezetet követ en, az életrajzi fejezetben összesen öt problémakört járok körül. A *származás* és a *születés* évének kérdésében csak néhány adat áll rendelkezésünkre, ezekb l csak az látszik, hogy Kovacsóczy apja szlavóniai, pozsega megyei birtokosként került Erdélybe, ahol egy kolozs megyei kisbirtokos család lányát vette feleségül. Szádeczky Lajos, Kovacsóczy máig egyetlen monográfusa a születés évét hozzávet legesen 1540-re tette.¹ Ezt mint becslést, Kovacsóczy 1571-ben megjelent beszédének Forgách Ferenchez írott *dedicatio*-ja alapján én is elfogadom. Az életrajz második alfejezetében Kovacsóczy *Forgách Ferenc* váradi püspök *szolgálatában* töltött éveit vizsgálom, els sorban a a bécsi ÖNB-ben található kéziratok feljegyzésekre támaszkodva. Forgách a bécsi udvarral történt emlékezetes szakítása után, egy padovai kitér t követ en Erdélybe távozott és János Zsigmond erdélyi fejedelem, majd kés bb Báthory István megbecsült híve, utóbbinak kancellárja lett. Kovacsóczy maga is ekkor (1567-68) kezdhette meg padovai tanulmányait, amelyekre a koronát az 1575-ben megszerzett doktori fokozattal tette fel. A *padovai évekr* l szóló alfejezetben err l, a kés bbi kancellár formálódásában oly fontos szerepet játszó padovai környezetetr l próbálok egy átfogó képet adni. Tanulmányainak ismertetéséhez doktori vizsgájának szerencsésen megmaradt jegyz könyvei nyújtottak kiindulási alapot: az ott felsorolt tanárok névsorából jól látszik, hogy Kovacsóczy a medicinában, a retorikában, illetve a filozófiában is igen elmélyülhetett. Utóbbiban két mestere az erdélyi padovások kapcsán már eddig is ismert Giacomo Zabarella, valamint a platonizmusáról, illetve eklekticizmusáról híres Francesco Piccolomini voltak. A

¹ SZÁDECZKY Lajos, Kovacsóczy Farkas kancellár 1576-1594, Budapest, Franklin, 1891.

padovai egyetemen Kovacsóczyval egyidőben számos magyar tanult: protestáns prédikátorok, későbbi püspökök (Hunyadi Demeter, Enyedi György), arisztokraták, vándor humanisták, és a Kovacsóczyhoz hasonló, az udvari adminisztrációban elhelyezkedni kívánó, ambíciózus köznemesek.

Kovacsóczy útja a hatalomba Báthory István erdélyi fejedelemmé választását követően mindezek alapján meglehetősen biztosítottan tiszti doktorrá avatása idején, ám a politikai események alakulása miatt, sokáig bizonytalanságban volt sorsa alakulása felől, erről 1575-ből megmaradt levelei ékesen tanúskodnak. Báthory István erdélyi fejedelem és az öreg Miksa császár ugyanis egyszerre pályáztak az 1574-ben megüresedett lengyel trónra, Miksa ráadásul Bekes Gáspár lázadásának támogatásával Báthory erdélyi uralmának a megdöntésére is kísérletet tett. A párharcból Báthory került ki győztesen, Kovacsóczyt pedig 1576 májusában már Krakkóban találjuk. Első megbízásának dokumentuma lehet az a levél, amelyet a Boroszlóban tartózkodó császári ügynökhöz és megbecsült humanistához, korábbi patrónusához, Dudith Andrásához intézett. Ebben részben megpróbálja átcsábítani a krakkói udvarba a címzettet, részben pedig egyfajta békülékeny üzenetet próbál a császár felé Báthorytól közvetíteni. Az üzenet célba ért, hiszen Dudith szokásos jelentéseihez csatoltan egyből megküldte Bécsbe Kovacsóczy levelét. Válaszolni nem válaszolt.

Kovacsóczy 1576 és 1578 között mint a krakkói magyar kancellária titkára dolgozott, névlegesen a szintén Forgách környezetéből kinőtt, és szintén padovai tanulótlárs, Berzeviczy Márton vezetése alatt. Berzeviczy azonban többnyire távol volt, így Kovacsóczy hamarosan már a király titkáráként, egyben egyik legbizalmasabb híveként tiszteelt fel a forrásokban, akinek Báthory az általa eltervezett trónutódlás biztosításában is fontos szerepet szánt. Utódjelöltje unokaöccse, a hasonló nevű ifjabb Báthory István volt.

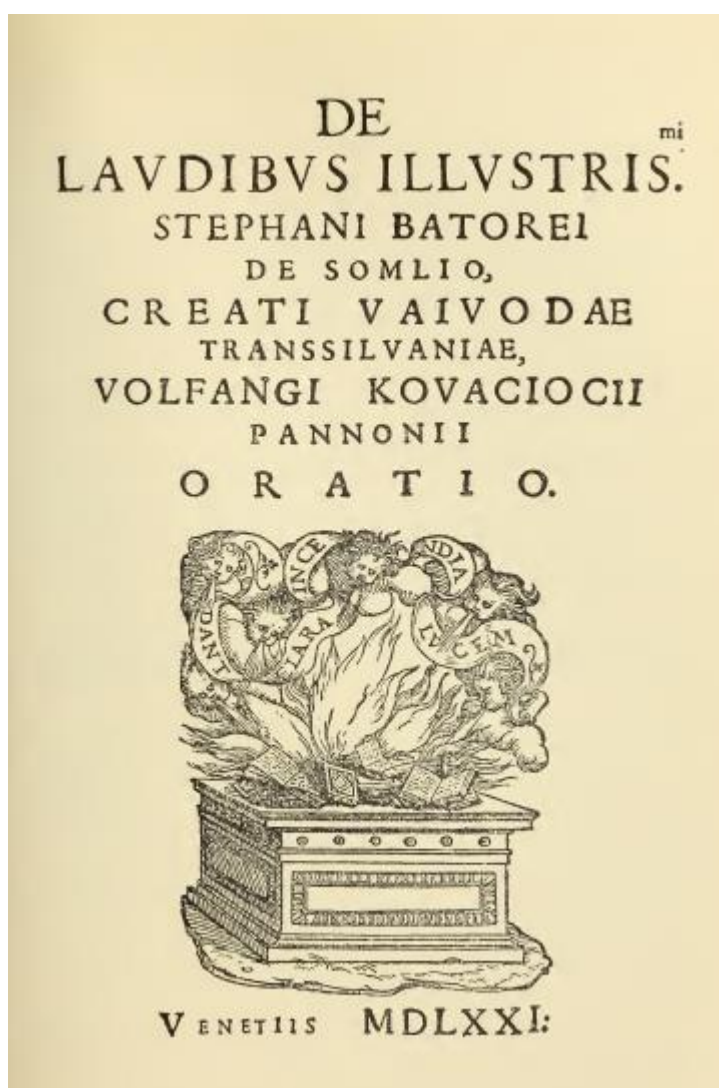
Kovacsóczy ennek már 1572-73-ban felügyelte padovai tanulmányait. 1578-ban Báthory azzal a szándékkal is küldhette haza Erdélybe és emelte kancellárá Kovacsóczyt, hogy az ugyanekkor az si családi birtok, Somlyó várával megajándékozott unokaöccse mellett afféle tanácsadói szerepet töltsön be, a fejedelmi trón iránti igényét Báthory Kristóf feleségével szemben ébren tartsa, valamint a svéd király lányával tervezett dinasztikus házasságának megvalósulása felett is rködjön, ami a lengyel trón átörökítésének lett volna a záloga. A tervek megghiúsultak, az ifjú Báthory ugyanis hamarosan szerelemb l megn sült. Kovacsóczy 1581-t l kezdve egy gyermek fejedelem, az er söd és a király által támogatott jezsuita misszió, valamint a protestáns rendek szorításában találta magát.

Az életrajz utolsó alfejezetében a jezsuita források alapján mutatom be a *kancellár és az erdélyi jezsuiták viszonyának* alakulását, különös tekintettel azokra a vádakra (összeesküvés, korrupció), amiket Szántó Arator István, a rend 1588-as ki zetését követ en több helyen is megfogalmazott. Kovacsóczyt a rend missziójának kezdetén az Erdélybe látogató atyák (Sunyer, Possevino) még mint lehetséges áttérítend hatalmasságot kezelték, és mindent elkövettek, hogy a kancellárt a katolicizmus ügyének megnyerjék. Kovacsóczy a térítési kísérleteket óvatos és udvarias nikodémizmussal kezelte: a kapott könyveket elfogadta, de végül nem volt hajlandó nyíltan katolizálni. Emiatt egyes források kétszín séggel vádolták. Az 1588-as eseményekben betöltött szerepe kapcsán a jezsuita források ütköztetésére nyílt lehet ség. A kancellár és az egyébként sem simulékony Szántó atya között személyes ellentét volt, az atya egy alkalommal Kovacsóczy gyerekeit prédikáció közben kidobta a templomból; ezt a magatartását a ki zetés után maga a rend generálisa is felrótta neki,

amit Szántó aztán azzal kompenzált, hogy Kovacsóczyt a rend ki zetéséhez vezet , általa vizionált összesküvés egyik f kolomposának tette meg.

III.

A disszertáció következ fejezetében Kovacsóczy három padovai beszédének elemzésére keríttek sort.

Az els 1571-ben jelent meg Velencében, *De laudibus illustrissimi Stephani Batorei creati vaivodae Transylvaniae* címmel. A beszéd az életm legnagyobb m gonddal

készült darabja, ami a magyar politikai gondolkodás történetében talán még a Dialógusnál is nagyobb jelentéssel bír: a reneszánsz uralkodói erények és az ekkoriban formálódó, szintén humanista jegyeket hordozó nemzeti retorika Báthory személyében történő egyesítése révén a magyar és a római közötti, önmagára támaszkodó magyar függetlenségi gondolat egyik legkorábbi megnyilvánulása. Közvetlen célja egyértelműen Báthory uralkodói reprezentációja lehetett. Báthory erényeinek, a hagyományos, cicerói politikus-erénykatalógusát tárja az olvasó elé. Kettő meglátást emeli ki különösen Báthoryban: a spártai-magyar történelmi párhuzammal is megjelölt, a hagyományos magyar katonai erényt, valamint a *modestia*-t, amelyet a műben egyedül itt előforduló bibliai példával illusztrál: Báthory vonakodását a felkínált trón elfoglalására Mózes és Saul hasonló viselkedéséhez hasonlítja. Az erényekkatalógus végén annak a reményének ad hangot, hogy a fejedelem azt is eléri majd, hogy *Ianus kapui végre kitáruljanak és végre mindkét fülünkre nyugodtan alhassunk*;² amely sorokat csak úgy lehet értelmezni, mint utalást fegyveres harc árán megszerzendő nemzeti szuverenitásra. Szintén kiemelendő a beszéd hosszúra nyúlt exordiumában, történelemszemléletét illusztráló és a magyar történelemről szóló eszmefuttatása. Sajátos determinizmusában a *necessitas* és a *fortuna* a két mindenható erő. Az államok is megöregednek, és nem léphetnek túl a rájuk szabott időbeli és térbeli korlátokon.

² *Multa tua summa prudentia atque praestantissima virtus nobis pollicetur, inter alia autem illud, fore ut te adnitente templum Iani aperiat, hoc est, ut omni metu liberati, securi in utranque aurem altum dormiamus.*

A második beszéd 1572-ben, Padovában került kiadásra, *Oratio in discessum Martini Berzevicei Pannonii ex studio Patavino in patriam* címmel. Ebben Kovacsóczy a már említett Berzeviczy Mártont búcsúztatja padovai tanulmányai végeztével, egyben leírja eddigi tanulmányait és Nyugat-Európában tett hosszas peregrinatio-ját. A beszéd végén a Machiavelli Fejedelmének végén is szereplő Petrarca-idézettel buzdítja hazája szolgálatára a címzettet.³ Kovacsóczy beszéde egyfajta ajánlólevélként szolgált, úgy a címzett, mint írója számára, a politikai életben történő érvényesülés érdekében. Az édes pátriának tett szolgálat patetikus, humanista retorikáját Berzeviczy és Kovacsóczy

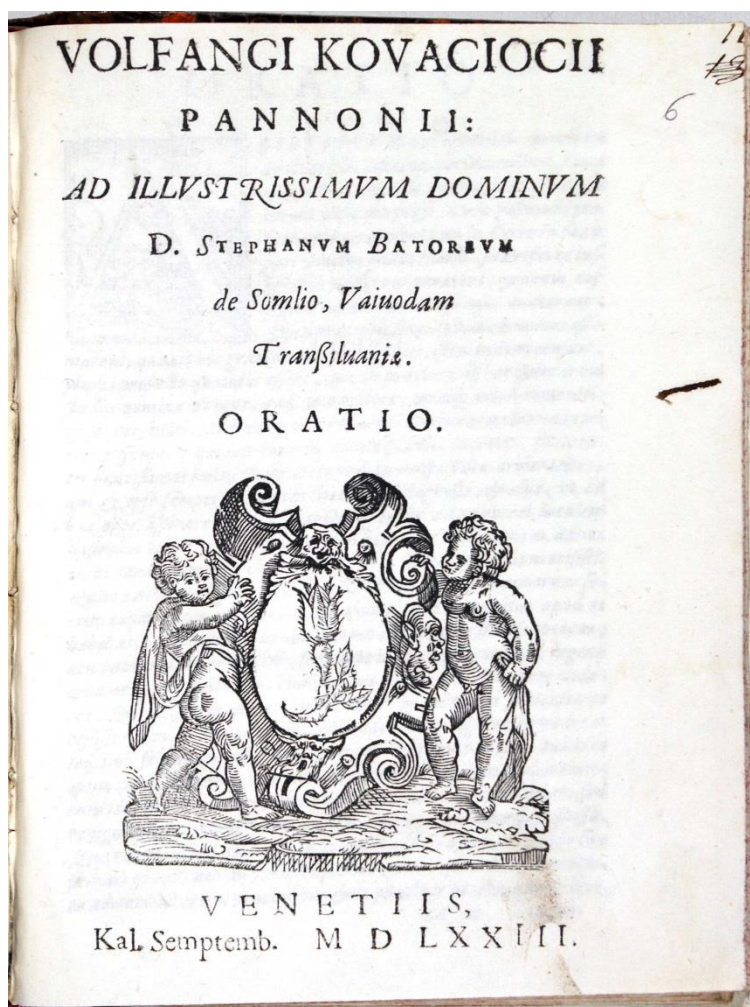
³ *Virtù contra furore*

Prenderà l'arme; et fia l'combatto corto:

Che l'antico valore

Ne gl'italici cor non è anchor morto.

egyszer en a karrier szolgálatába állította: az szédes hazaö kis túlzással számukra egyaránt jelenthette úgy a bécsi központú dunai monarchiát, mint Báthory ekkor még meglehet sen ingatag lábakon álló erdélyi fejedelemségét. Ezirányú attit djük ugyanakkor el is térhetett egymástól, amivel arra a fontos kapocsra világíthatunk rá, amely a sz kebb pátriát az elvont, šhaza a magasbanö pátriával összeköthette, még a legm veltebb humanisták esetében is. Mindketten nemes emberek voltak; Berzeviczy számára Sáros-megyei, fels -magyarországi birtokosként a királyi Magyarország felé történ orientálódás jelentette a biztos alapot, Kovacsóczy ezzel szemben, ha apai ágon Erdélybe Szlavóniából betelepült családból származott is, az anyai ág révén erdélyi birtokosnak számított ó számára tehát a személyes hazát (is) Erdély jelentette.

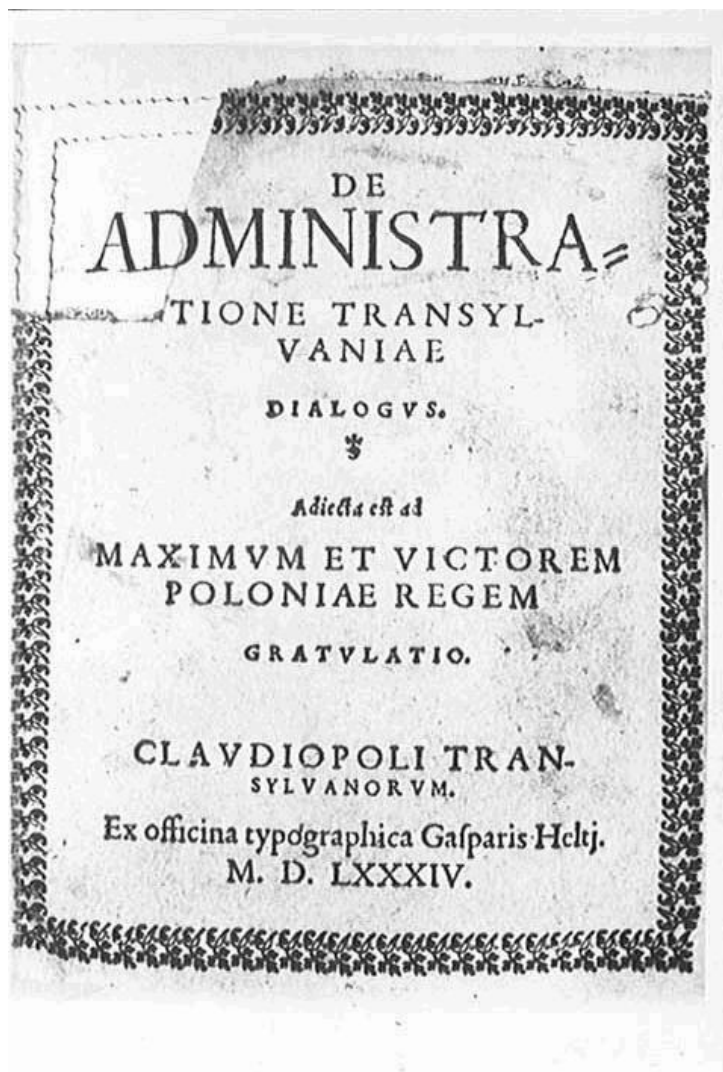
A harmadik beszéd 1573 szén, Velencében jelent meg, *Ad illustrissimum dominum Stephanum Batorem de Somlío vaivodam Transilvaniae* címmel. A másik kettőhöz hasonlóan, ez is konkrét céllal és alkalomból íródott: Báthory István ugyanis 1573 nyarán úgy döntött, hogy három év után hazarendeli hasonnev unokaöccsét Padovából, anélkül, hogy az ifjú bármilyen fokozatot szerzett volna. Ennek oka, mint az Kovacsóczy beszédéből egyértelműen kiderül, az volt, hogy az ifjú Báthory nem túl sok affinitást mutatott a tudományok iránt. Az ügy több okból is kényes volt: Báthorynak mint láttuk, igen nagy tervei voltak unokaöccsével. Tanulmányainak ellenőrzését éppen Kovacsóczyra bízta, aki ezek szerint az ifjú Báthoryhoz hasonlóan szintén nem tudott megfelelni a fejedelmi elvárásoknak. A beszéd célja tehát az volt, hogy az ifjú Báthoryt és nevelőjét kimossa a tunyaság gyanújából, amellyel a fejedelem unokaöccsét és megbízottját némi joggal vádolhatta.

Kovacsóczy a feladatot tökéletesen oldotta meg: a remekül megírt beszédben a stoikusoktól ismerős, ám a reneszánszban meglehetősen közhelyes természet-fogalommal operál: minden embernek az a sorsa és kötelessége, hogy a természetének, hajlamainak, adottságainak megfelelő életutat járjon be; ha nem ezt teszi, soha nem lesz sem boldog, sem sikeres. Az ifjú Báthoryt természete inkább a katonáskodás, mintsem a könyvek felé vonzza; nem szabad ezt megakadályozni, sőt támogatni kell ebben. Gondolatmenetének végén Kovacsóczy végső eszközként a patrióta retorikát alkalmazza: az ifjú igaz magyar, aki az ősi magyar katonai erényt hordozza; ebben a minőségében hivatott nagy feladatokra, hogy családja és hazája dicsőségét gyarapítsa.

A beszédek ismertetését követően a bennük megjelenő, machiavelliánus elemeket mutató nemzeti retorikát egy olyan sajátos kora-modern nemzeti ideológiaként próbálom bemutatni, ami a korban különösen a vitézi rendben kialakuló, alapvetően

protestáns nemzeti identitásnak lehetett volna az egyik alternatívája. A kora-modern magyar patriotizmus és nemzeti identitás az eddigi kutatásban is feltárt három legfontosabb eleme a következő volt: 1. a középkorban kialakuló magyar nemesi nemzet közös identitásképző eredetmítoszaként kidolgozott hun-rokonság (és az ehhez kapcsolódó, Kovacsóczy által is oly sokszor emlegetett ősi katonai erény); 2. a török elleni küzdelem és helytállás, illetve ehhez csatoltan a *propugnaculum Christianitatis* eszméje; illetve 3. ahogy Európában máshol is, így nálunk is, a választott nép eszméje, a párhuzam a bibliai zsidó néppel, amely az ország sorsának hanyatlását egy isteni terv kozmikus víziójába helyezte. Kovacsóczynál, mint láttuk, ezek közül egyedül a választott nép elképzelése hiányzik, helyette a *fortuna* és a *necessitas* jelenik meg. Ez a fajta, modern értelemben vett szekularizáltság Machiavellinál is az egyik kulcselem, akinek Kovacsóczyra gyakorolt hatása, az egyértelmű idézet alapján biztosra vehető. A machiavellizmussal párosult humanista patriotizmus a szakirodalomban már eddig ismert erdélyi szék hivatalnok elite általában jellemző lehetett. Az már a történelem pikantériája, hogy ezt a padovai iskolázottságú elitet a török elleni háborúra készül Báthory Zsigmond éppen annak a vitézi rendnek a segítségével semmisítette meg, amely a kora-modern nemzeti tudat fent felsorolt mindhárom elemének a hordozója, egyben az utókor számára továbbörökítője volt.

IV.

A disszertáció utolsó nagyfejezete a Dialógus elemzésével foglalkozik. A m vel foglalkozó eddigi szakirodalom a legkevesebb figyelmet a m fajiságnak szentelte. Klaniczay Tibor elhíresült megállapítása szerint a Dialógus *az els eredeti politikai traktátus Magyarországon.*⁴ Köpeczi Béla szerint *ez a dialógus nem egy humanista játék, amelynek nincs más célja, mint valamely elvont tételt a kor legmagasabb m veltségi színvonalán illusztrálni. Különbözik azoktól a humanista írásoktól is,*

⁴ Janus Pannonius ó magyarországi humanisták, szerk. Klaniczay Tibor, Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1982, 1336.

amelyeknek szerzői politikailag elkötelezetlenül vagy jelentéktelen pozíciókban osztozottak a jótanácsokat a fejedelmeknek.⁵ A fejezet vitába száll ezekkel a megállapításokkal. Először állítja, hogy a Dialógus nem faja egyszer en dialógus, amely a reneszánsz irodalom antik és középkori gyökerekből táplálkozó, Petrarcatól kezdve felívelt, legkedveltebb, legsajátosabb és egyben legváltozatosabb formája volt. A kora-újkor latin dialógusok számát csak megbecsülni lehet, de bizonyosan ezres nagyságrendről van szó. A dialógus irányainak és humanizmusban kedvelt fajtáinak az áttekintése után a dialógus elméleteinek ismertetése következik.

A Kovacsóczy által ismert padovai környezetben születik meg a dialógus elmélete is. A teoretikus munkák közül Carlo Sigonio *De dialogo liber*, valamint Sperone Speroni *Apologia dei dialogi* c. 1562-ben illetve 1574-ben íródott művére tér ki részletesen, azzal a céllal, hogy érzékeltessem, hogy mindaz, ami az elméletíróknál nem faji követelményként megfogalmazásra került, Kovacsóczy dialógusában a gyakorlatban is érvényesül. A mű leginkább az erasmusi, lukianoszi dialógushagyományt követi. A bukolicus keret és a szereplők nevei Erasmus *Colloquiáját* idézik. Szintén erazmiánus vonás, de már a politikai valóság által is diktált szükségszerűség, hogy Kovacsóczy az ajánlások révén is igyekszik távolságot tartani a művétől, amelyben a két szereplő, Eubulus és Philodacus a kormányzóság intézményének a buktatóit fejtik ki, és ők ellentétben a szakirodalom eddigi állításaival ők nem térnek ki az államformák kérdésére, és nem javasolják azt sem, hogy Erdélyben kormányzótanács kormányozzon. Erre nincs is szükség, hiszen a dialógus megjelenésének idején, 1584-ben a Kovacsóczyt is magában foglaló kormányzótanács volt hatalmon Erdélyben, amit a rendek viszont

⁵ KÖPECZI Béla, A magyar politikai irodalom kezdeteihez (Kovacsóczy Farkas dialógusáról), Itk, 1970, 577-587, 583.

folyamatosan támadtak, és egy kormányzó kinevezését követelték Báthory Istvántól. A dialógus megjelenése tehát ezekre a követelésekre adott válasz volt 1584 augusztusában. Az ugyanakkor világosan látszik a Kovacsóczy által Gyulai Pálnak írott *dedicatio*-ból, hogy egy korábbi változat is készült a műről, amit a lengyelországi magyar kancellárián Kovacsóczy helyét megöröklő Gyulai látott Niepolomicében. Báthory itteni vadászkastélyában folytak azok a tárgyalások 1583 januárjában és februárjában, amelyeken Kovacsóczy is részt vett, és amelyek végül 1583. március 6-án az erdélyi haromtagú kormányzótanács felállítását eredményezték. A dialógus első változata tehát még ebből az alkalomból íródott, és eredetileg valószínűleg az államformák kérdésében, valamint a többtagú kormányzótanács kérdésében is jóval nyíltabban fogalmazott, mint a Kolozsváron, másfél évvel később megjelent végső változat. Emiatt az öncenzúra miatt is tehát, valódi államelméleti fejtegetéseket a mű nem tartalmaz, nem lehet egyértelműen rokonítani egyik nagy kora-újkori politikaielméleti művel sem.

A fejezet utolsó, a Dialógus szellemtörténeti háttérét körvonalazni próbáló részében, a fentiek következtében, konceptuális szinten csak azokat a nagy alapkérdéseket vázoló, amelyeket a kora-modern politikai irodalom az antikvitástól örökölt (*honestum-utile; otium-negotium; fortuna-necessitas*) és jól láthatóan a Dialógusban is jelen vannak. Végül, kontextuális szinten három olyan lehetséges szellemi kört említek, amelyhez a dialógus, Kovacsóczy személyén keresztül is kapcsolódhat: 1. az itáliai heterodox emigrációt, amely a bázeli Perna-nyomda révén Machiavelli és a modern politikai irodalom első számú terjesztője volt a korabeli Európában, illetve amely lengyelországi és erdélyi kapcsolatokkal is bírt; 2. a velencei államelmélet közvetlen hatását, amelyet Padovában Kovacsóczy magától értetődően megismerhetett; 3. az előbbiekkel is

függ Lengyel államelméletnek a párhuzamát, amely az erdélyi politikai gondolkodásra is ösztönzően hathatott. Ez a három kör ugyanakkor csak egy tágabb kontextust jelent a dialógushoz, amelynek így módon nem csupán szigorúan gyakorlatias jellegét, de autonóm voltát is lehetetlen elvitatni.

A TÉMÁHOZ KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓK:

- ❖ Machiavellizált Erasmus? Kovacsóczy Farkas dialógusa = *Classica, Mediaevalia, Neolatina* 5, szerk. HAVAS László, TEGYEI Imre, Debrecen, 2010, 71-80.
- ❖ Színlelés és rejtőzködés, információ és dezinformáció a késő-renaisszánszban Kovacsóczy Farkas padovai beszédein keresztül = *A varázsgyertől az interkonfesszionális kommunikációig ó információ-történeti metszéspontok bölcsészeti megközelítésben*, szerk. TÓTH Zsófia Anna, Szeged, 2011, 108-114.
- ❖ Bevezetés = Rotterdami ERASMUS, *A nkről és a házasságról*, szerk. PETNEHÁZI Gábor; ford. Benedek Noémi, Gellérfi Gergely, Kasza Péter, Petneházi Gábor, Szabó Ádám, Széles Ágnes, Szeged, Lazi Kiadó, 2011, I-XVI.
- ❖ Erasmo Machiavellizato? Il dialogo di Farkas Kovacsóczy, in: *Acta Conventus Neo-Latini Upsaliensis: Proceedings of the Fourteenth International Congress of Neo-Latin Studies*, ed. Astrid Steiner WEBER, Leiden, Brill, 2012, 835-845.
- ❖ Kovacsóczy Farkas kéziratok feljegyzései és a XVI. századi Mátyás-hagyomány. *Elvesztett históriák énekeink nyomában*, Itk 116 (2012), 281-299.
- ❖ Bevezetés = Rotterdami Erasmus, *Beszélgetések a keresztény vallásról*, szerk. ford. PETNEHÁZI Gábor, Szeged, Lazi Kiadó, 2012, I-XVII.

